

Česká republika
STANOVISKO PLÉNA
Ústavního soudu

Plénum Ústavního soudu přijalo dne 10. května 2022 pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22 ve složení předseda soudu Pavel Rychetský, soudkyně Milada Tomková a soudci Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josef Fiala, Jan Filip (soudce zpravodaj), Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník, Vladimír Sládeček, Radovan Suchánek, Pavel Šámal, Vojtěch Šimíček a Jiří Zemánek na návrh IV. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, k právnímu názoru vyslovenému v nálezech ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116), toto stanovisko:

Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), vedenou pod sp. zn. IV. ÚS 1448/21, se stěžovatel domáhá zrušení usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2021 č. j. 3 Tdo 840/2020-8413, rozsudku Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 25. 11. 2019 č. j. 6 To 16/2019-8098 a rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“) ze dne 22. 11. 2018 č. j. 16 T 18/2015-7927 s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavních práv zaručených v čl. 8, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Spolu s tím stěžovatel brojí proti postupu krajského soudu, jímž mu byl nařízen výkon trestu odnětí svobody.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že napadeným rozsudkem krajského soudu byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání zločinu podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 5 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

3. K odvolání stěžovatele vrchní soud napadeným rozsudkem zrušil rozsudek krajského soudu v části týkající se náhrady škody jednomu z poškozených, kterému přiznal nižší částku (944 067 Kč) a ve zbývajících částech ho odkázal na občanskoprávní řízení. Tímto způsobem vrchní soud napravil písařskou chybu v písemném vyhotovení rozsudku

krajského soudu, v němž soud stěžovateli omylem uložil jednomu z poškozených zaplatit dvě částky. Šlo tedy o zmatečný výrok, který budil nejistotu o stěžovatelových povinnostech.

4. Proti rozsudku vrchního soudu podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu jako zjevně neopodstatněné. Pro nynější řízení ve věci návrhu IV. senátu je důležité, že v odůvodnění napadeného usnesení se Nejvyšší soud podrobněji zabýval námitkou (ne)existence chybějícího výroku rozhodnutí odvolacího soudu, tedy otázkou, kterou nyní IV. senát předkládá podle § 23 zákona o Ústavním soudu k zaujetí stanoviska. Vrchní soud v napadeném rozsudku částečně vyhověl podanému odvolání, aby napravil „písařskou chybu“, která vznikla v důsledku nesprávného přepisu vyhlášení rozsudku (rozsudek byl tedy vyhlášen věcně správně). Nejvyšší soud připustil, že takovou chybu bylo možné napravit opravným usnesením podle § 131 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zároveň však lze rozumět i postupu odvolacího soudu, který v zájmu zachování právní jistoty (o výši částky) přistoupil ke zrušení napadeného rozsudku. Z odůvodnění rozsudku vrchního soudu podle Nejvyššího soudu navíc jednoznačně vyplývá rozsah jeho odvolacího přezkumu a úplné vypořádání v odvolání uplatněných námitek. Podle něj tak nešlo o chybějící výrok, zrušil-li vrchní soud částečně rozsudek krajského soudu a dalším výrokem již nezamítl zbytek odvolání. Zamítavý výrok se totiž uplatní pouze při zamítnutí opravného prostředku jako celku. Tento postup podle Nejvyššího soudu v minulosti ustáleně akceptoval i Ústavní soud (sc. nikdy takovou vadu výslovně nekonstatoval), byť v některých nálezech z poslední doby (viz níže) zaujal zcela odlišný názor. Nejvyšší soud však setrval na závěrech svých dřívějších rozhodnutí, jež byla napadena ústavními stížnostmi, které byly odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost (viz usnesení ze dne 6. 10. 2020 sp. zn. II. ÚS 2195/20 a ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 364/20). Svůj postup Nejvyšší soud odůvodnil tím, že lpění na přepjatém právním formalismu, vyjádřeném v (rubrikovaných) nálezech ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116), by ve svém důsledku mohlo vést k poškození práv obviněných osob, neboť by pouze z formalistických důvodů prodlužovalo trestní řízení a navyšovalo jeho náklady. Tím, že odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně pouze v jeho části, podle Nejvyššího soudu implicitně potvrdil správnost zbývajících částí tohoto rozhodnutí.

5. Předkládající senát připomíná, že pro postup podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), nebylo třeba uvádět další argumentaci k jiným částem napadených rozhodnutí obecných soudů vzhledem k tomu, co je předmětem nynějšího řízení.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel namítá, že vrchní soud řádně nerozhodl o celém petitu jím podaného odvolání. Z toho důvodu nebylo o stěžovatelově odvolání platně rozhodnuto a „rozsudek“ vrchního soudu nemohl nabýt právní moci. Dále stěžovatel vytýká Nejvyššímu soudu, že aproboval „opravu písařské chyby“ postupem podle § 258 odst. 1 trestního řádu, neboť ten dopadá na jiné situace (nesprávně stanovenou škodu). Nezruší-li odvolací soud

žádnou část rozsudku soudu prvního stupně, a ani odvolání nezamítne, nelze rozhodnutí považovat za řádné (sc. správné). Takovou vadu nelze napravit ani v odůvodnění rozhodnutí, které není vynutitelnou částí. Stěžovatel (s odkazem na nálezy uvedené v záhlaví) považuje praxi obecných soudů spočívající v nevypořádání celého petitu za neústavní a odporující judikatuře Ústavního soudu. Takovému postupu nebrání podle stěžovatele ani znění § 256 trestního řádu. Podle stěžovatele je žádoucí, aby stejně jako v civilním řízení byly i v trestním řízení vždy výslovně vypořádány všechny otázky. Nesplněním této povinnosti došlo podle stěžovatele k mimořádně vysokému narušení ústavně chráněných hodnot.

7. Dále stěžovatel namítá, že mezi provedenými důkazy a závěry obecných soudů existuje tzv. extrémní rozpor. Soudy rovněž bez náležitého odůvodnění neprovedly navržené důkazy a hodnocení některých provedených důkazů je v rozporu s pravidlem *in dubio pro reo*. Zejména stěžovatel poukazuje na skutečnost, že v důsledku jeho dlouhodobého psychického onemocnění je vyloučena jeho trestní odpovědnost, jak konstatoval i první rozsudek krajského soudu. Následně rozhodl přesně opačně, aniž by svůj odlišný postup objasnil (srovnal hodnotu různých znaleckých posudků a zvážil „profesní rivalitu“ mezi osobami znalců). Vrchní soud následně tvrdě zkritizoval znalecký posudek dovozující stěžovatelovu přičetnost, vyšel však z nově předloženého posudku, aniž by znalce vyslechl, přičemž při hodnocení této otázky bagatelizoval (či přehlédl) celou řadu svědeckých výpovědí poukazujících na stěžovatelovo neobvyklé chování. O neschopnosti stěžovatele posoudit své jednání svědčí i zastavení trestního stíhání (z důvodu nepřičetnosti) pro opakované vyhrožování státní zástupkyni v této věci (jednání pak opakoval i vůči soudcům odvolacího soudu), dále jeho nesouhlas s provedením obhájcem navržených úkonů (zjevně sloužících v jeho prospěch) nebo vlastní předložení znaleckého posudku sloužícího v jeho neprospěch. Na návrh státního zastupitelství byl navíc stěžovatel v roce 2018 výrazně omezen ve svéprávnosti.

III.

Důvod předložení otázky k posouzení plénu podle § 23 zákona o Ústavním soudu

8. Podle § 23 zákona o Ústavním soudu je v zájmu jednotnosti rozhodovací činnosti Ústavního soudu uloženo senátu, který v souvislosti se svou rozhodovací činností dospěje k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu, aby takovou věc předložil k posouzení plénu Ústavního soudu. Protože v řízení ve věci předmětné ústavní stížnosti IV. senát k takovému názoru dospěl, předkládá jej k posouzení a k zaujetí stanoviska k odkazovaným (viz sub 4) nálezům Ústavního soudu, tj. nálezům ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116).

9. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) dospěl Ústavní soud k závěru, že „výrok o trestu je závislý na existenci výroku o vině a podle Ústavního soudu není možné, aby Nejvyšší soud zrušil samostatně jen výrok o trestu, aniž by se jakkoliv vypořádal s napadeným výrokem o vině – otázka viny zůstala po rozhodnutí dovolacího soudu otevřená a zakládá právní nejistotu. Chybí-li v napadeném usnesení jakékoliv rozhodnutí o vině stěžovatele (dovolatelů), není současně patrné ani to, zrušil-li Nejvyšší soud výrok o trestu jen

k dovolání státního zástupce nebo jen dovolatelů, respektive jak se vypořádal s ostatními dovolacími námitkami dalších účastníků.“

10. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 597/18 Ústavní soud konstatoval, že „o odvolání však Krajský soud v Brně nerozhodl způsobem předvídaným trestním řádem, podle kterého odvolací soud odvolání zamítne (§ 266, 253 odst. 1 a 2), odmítne (§ 253 odst. 3 a 4) nebo napadené rozhodnutí zruší zcela nebo z části (§ 257, 258), ale rozhodl tak, že zrušil pouze výrok o náhradě škody. Podle Ústavního soudu není možné, aby odvolací soud zrušil samostatně právě jen výrok o náhradě škody, aniž by rozhodl o odvolání proti výroku o vině a návazně i o trestu.“

11. V nálezu sp. zn. I. ÚS 448/19 dospěl Ústavní soud k závěru, že „Ústavní soud však jako opodstatněnou vyhodnotil námitku stěžovatelky, že Nejvyšší soud ve výroku napadeného usnesení pouze zrušil napadené rozsudky Okresního soudu v Lounech a Krajského soudu v Ústí nad Labem ve výroku o trestu ve vztahu ke stěžovatelce a pomínil zbývající část jejího dovolání proti výroku o vině. Z odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu lze sice dovozovat, že zaujal vůči námitkám stěžovatelky směřujícím proti výroku o vině negativní postoj, avšak nijak toto stanovisko nepromítl do výroku svého rozhodnutí, tzn., že nerozhodl o tom, že ve zbylé části se dovolání stěžovatelky odmítá či zamítá. Z vyžádaného trestního spisu, ale i z napadeného usnesení Nejvyššího soudu přitom vyplývá, že stěžovatelka ve svém dovolání brojila nejen proti výroku o trestu rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem a rozsudku Okresního soudu v Lounech, ale proti celým rozsudkům nalézacího a odvolacího soudu. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 1272/18, kterého se stěžovatelka dovolává, Ústavní soud konstatoval, že výrok o trestu je závislý na existenci výroku o vině, a není tedy možné, aby Nejvyšší soud zrušil samostatně jen výrok o trestu, aniž by se jakkoliv vypořádal s napadeným výrokiem o vině. Otázka viny zůstává v takovém případě po rozhodnutí dovolacího soudu otevřená a zakládá právní nejistotu. Jelikož stejná situace nastala i v nyní projednávaném případě, není ji možné řešit jinak než zrušením napadeného usnesení Nejvyššího soudu, který nově rozhodne o vině i trestu.“ Pro úplnost je třeba zdůraznit, že tento nálezh výtýká obecným soudům rovněž nezohlednění úpadku stěžovatelky, jako okolnosti relevantní pro posouzení její trestní odpovědnosti.

12. K nosným závěrům těchto nálezů a k argumentaci stěžovatele Nejvyšší soud uvádí, že z rozhodnutí vrchního soudu (jako soudu odvolacího) zřetelně vyplývá rozsah jeho odvolacího přezkumu a z jeho odůvodnění je zřejmé, že odvolání v části směřující proti výroku o vině a trestu shledal nedůvodným, což podrobně rozvedl. K tomu Nejvyšší soud uvedl: „výrok o zamítnutí odvolání podle § 256 trestního řádu přichází v úvahu jen v případech, kdy se jedná o úplné potvrzení zákonnosti a odůvodněnosti napadeného rozsudku, jakož i řízení, které mu předcházelo. Za situace, kdy odvolací soud například dospěl k závěru, že rozsudek soudu prvního stupně byl nezákonný pouze ve výroku o trestu (nebo ve výroku o náhradě škody), nemohl již rozhodnout o zbytku odvolání dalším výrokiem tak, že ohledně této části se odvolání podle § 256 trestního řádu zamítá, neboť odvolání obviněného zásadně tvoří jediný celek. Navíc ze zásad uvedených v § 258 odst. 1 a 2 trestního řádu a § 256 trestního řádu, kterými se řídí rozhodování odvolacího soudu po přezkoumání rozsudku soudu prvního stupně (§ 254 trestního řádu) vyplývá, že pokud odvolací soud považuje za vadný jen výrok o trestu (nebo výrok o náhradě škody), rozhodne tak, že zruší jen tento výrok (společně s výroky na tento výrok obsahově navazujícími), aniž by jakýmkoli dalším svým výrokiem zároveň rozhodoval o tom,

že ostatní výroky v rozsudku soudu prvního stupně, tj. výrok o vině a výrok o náhradě škody či nemajetkové újmy, zůstávají nedotčeny a že se v tomto rozsahu odvolání zamítá.“.

13. Nejvyšší soud rovněž připomenul, že Ústavní soud v minulosti tento postup akceptoval (např. v usneseních ze dne 20. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 3806/16, ze dne 16. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 2135/18, ze dne 21. 5. 2019 sp. zn. IV. ÚS 4042/2018, ze dne 3. 6. 2019 sp. zn. III. ÚS 1836/18, ze dne 30. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 2710/19, ze dne 30. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 2165/19 nebo ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. IV. ÚS 2293/19), avšak v některých nálezech z poslední doby zaujal k řešené problematice odlišný názor. Ve shodě s dalšími usneseními Nejvyššího soudu se tento soud rozhodl setrvat na svých starších závěrech. Doslova uvedl, že podle těchto dalších usnesení by „*případné lpění na přepjatém právním formalismu ve smyslu nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18, nálezu ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 nebo nálezu ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19, ve svém důsledku dokonce mohlo vést k poškození obviněného v rámci uplatnění jeho ústavně zaručených práv na spravedlivý proces. Pokud by totiž Nejvyšší soud důsledně postupoval podle uvedených nálezů Ústavního soudu, musel by nejprve v neveřejném zasedání usnesením podle § 265l odst. 2 trestního řádu uložit odvolacímu soudu, aby v požadovaném směru své původní rozhodnutí doplnil. Odvolací soud by následně musel znovu nařídít ve věci veřejné zasedání a v něm o vině a trestu obviněného explicitně rozhodnout. Obviněnému (a jeho obhájci) by pak běžela nová dovolací lhůta, takže se lze právem domnívat, že věc by byla Nejvyššímu soudu znovu předložena s odstupem několika měsíců. To by nepochybně bylo v rozporu se zásadami rychlosti a hospodárnosti řízení, což by ve svém důsledku nemuselo být ve prospěch dovolatele (zvláště za situace, pokud by se nacházel ve výkonu trestu odnětí svobody). Nejvyšší soud zároveň v citovaných rozhodnutích poukázal na to, že i když odvolací soud explicitně odvolání obviněného v části námitek, kterým nepřisvědčil, nezamítl, implicitně správnost všech dalších výroků odsuzujícího rozsudku potvrdil. Pokud se tedy oba soudy nižších instancí náležitě vypořádaly se všemi námitkami obviněného a poskytly mu dostatečnou ochranu všech jeho práv, nemohlo být jejich postupem porušeno žádné z jeho základních práv, především pak právo na spravedlivý proces. Závěrem Nejvyšší soud v uvedených rozhodnutích dodal, že lze rovněž důvodně předpokládat, že po doplnění výroku rozhodnutí soudu druhého stupně v požadovaném směru by se na jeho důvodech (již s ohledem na odůvodnění tohoto rozhodnutí) nic nezměnilo, takže Nejvyšší soud by byl – ovšem s odstupem několika měsíců – ve stejném postavení. Dovolací soud proto v těchto rozhodnutích uzavřel, že uvedený procesní postup soudů druhého stupně sice není v plném souladu s některými posledními nálezy Ústavního soudu, avšak na druhé straně není tak závažného charakteru, aby v řízení o dovolání bylo nezbytně nutné jej napravit výše zmíněným způsobem.“*

14. S těmito závěry se Nejvyšší soud ztotožnil i v dané věci s doplněním, že ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím Nejvyššího soudu, v nichž byly tyto závěry vysloveny (pod sp. zn. 3 Tdo 79/2020 a 8 Tdo 1059/2019), byly odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost (viz usnesení ze dne 6. 10. 2020 sp. zn. II. ÚS 2195/20 a ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 364/20).

15. Po zvážení všech uvedených skutečností dospěl čtvrtý senát Ústavního soudu, rozhodující v nynější věci, k právnímu názoru, který se odchyluje od citovaných právních názorů (sub 9 až 11) v nálezech sp. zn. IV. ÚS 1272/18, IV. ÚS 597/18 a I. ÚS 448/19.

Proto podle § 23 zákona o Ústavním soudu předložil plénu Ústavního soudu tuto otázku, která zní:

„Vyhoví-li odvolací soud odvolání, popř. dovolací soud dovolání, které podal obviněný, toliko zčásti (např. ve výroku o trestu nebo náhradě škody), má tento soud podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod povinnost zamítnout nebo odmítnout zvláštním výrokem zbytek odvolání (popř. dovolání), anebo postačí, že se vypořádá se všemi podstatnými námitkami v odvolání (popř. dovolání) a že v důsledku toho nevzniknou pochybnosti o tom, že neshledal důvodnými případné námitky proti ostatním výrokům napadeného rozhodnutí (např. výroku o vině)?“

S touto otázkou současně čtvrtý senát překládá návrh na zaujetí stanoviska, které navrhuje vyjádřit tímto výrokem:

„Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami“.

IV.

Odůvodnění odchylného právního názoru předkládajícího senátu

16. Těžištěm předložené otázky je posouzení rozsahu povinností soudů rozhodujících v trestním řízení o opravných prostředcích (podaných obviněným) podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny. Všechny tři výše citované nálezy dospěly k popsáním závěrům v situaci, v níž obecné soudy vyhověly zčásti opravnému prostředku, který podal obviněný. Ve zbývajících částech shledaly ve svém odůvodnění opravný prostředek nedůvodným (resp. zjevně neopodstatněným), přičemž tento svůj závěr nevtělily do zvláštního zamítavého (resp. odmítavého) výroku. Podal-li tedy obviněný v daných věcech odvolání (resp. dovolání), obecný soud o něm rozhodl pouze jediným výrokem tak, že se tomuto opravnému prostředku zčásti vyhovuje.

17. Ve shora citovaných nálezech však Ústavní soud dospěl k závěru, že takový postup odporuje čl. 36 odst. 1 Listiny (právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu) a čl. 40 odst. 1 Listiny (jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy). Tento právní názor podle čtvrtého senátu neobstojí u namítaného porušení čl. 40 odst. 1 Listiny, a to nejen z důvodů uvedených Nejvyšším soudem.

18. Vzhledem k tomu, že pozdější dva nálezy výslovně odkazují na nálezy nejstarší, je nutné nahlížet na jejich argumentaci souhrnně. Závěr o porušení práv obviněných opřel v těchto nálezech Ústavní soud o dva argumenty:

a) obecné soudy postupovaly v rozporu s trestním řádem [nálezy sp. zn. IV. ÚS 597/18 uvádí: „o odvolání však Krajský soud v Brně nerozhodl způsobem předvídaným trestním řádem, podle kterého odvolací soud odvolání zamítne (§ 266, 253 odst. 1 a 2), odmítne

(§ 253 odst. 3 a 4) nebo napadené rozhodnutí zruší zcela nebo z části (§ 257, 258), ale rozhodl tak, že zrušil pouze výrok o náhradě škody.“], a

b) dále tím porušily princip ochrany právní jistoty účastníků řízení (obviněného).

19. Jde-li o první z argumentů (porušení trestního řádu), nálezy se omezují na shrnutí textu rozhodnutí a nepředkládají žádný další výklad v nich uvedených zákonných ustanovení, resp. neobsahují dostatečnou oporu pro setrvání na uvedeném právním názoru v jeho konfrontaci s argumentací Nejvyššího soudu založenou na provedení jazykového, systematického a teleologického výkladu relevantních ustanovení trestního řádu, zejména pak jeho § 256 a § 258 odst. 2. Stejně tak je však třeba mít na zřeteli formulace i v dalších ustanoveních trestního řádu (viz zejména § 254 a § 265i odst. 3 a 4), ze kterých plyne souvislost a provázanost postupu v řízení a při rozhodování podle všech tam stanovených pravidel. Proto je třeba klást důraz na vzájemnou provázanost těchto ustanovení plynoucí ze systematického výkladu celkové úpravy odvolacího (popř. dovolacího) řízení a jeho účelu, a to včetně pravidel pro postup nalézacího či odvolacího soudu, je-li mu věc vrácena k novému rozhodnutí.

20. Ustanovení § 256 trestního řádu stanoví: „*Odvolací soud odvolání zamítne, shledá-li, že není důvodné.*“ Z ostatních ustanovení plyne, že se odvolání zamítne jako nedůvodné (jako celek), jinak se pak postupuje podle dispozic dalších ustanovení o odvolacím řízení (§ 254, 257, § 258 odst. 1, § 259 a dále § 265i až 265m trestního řádu pro rozhodnutí o dovolání).

21. Ustanovení § 257 odst. 1 trestního řádu v návěti stanoví: „*Odvolací soud napadený rozsudek nebo jeho část zruší a v rozsahu zrušení...*“

22. Návaznost je vyjádřena obratem „*také*“ i v návěti § 258 odst. 1 trestního řádu: „*Odvolací soud zruší napadený rozsudek také....*“

23. Ustanovení § 258 odst. 2 trestního řádu stanoví: „*Jestliže je vadná jen část napadeného rozsudku a lze ji oddělit od ostatních, zruší odvolací soud rozsudek jen v této části; zruší-li však, byť i jen zčásti, výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad.*“

24. Na to pak navazuje § 259 trestního řádu slovy: „*Je-li po zrušení napadeného rozsudku nebo některé jeho části nutno učinit ve věci rozhodnutí nové, může odvolací soud věc vrátit soudu prvního stupně, jen jestliže nelze.....*“

25. Z právní úpravy dovolacího řízení třeba uvést § 265i odst. 3 a 4 trestního řádu. Zdůraznit je třeba formulaci § 265k odst. 2 trestního řádu, který stanoví: „*Jestliže je vadná jen část napadeného rozhodnutí a lze ji oddělit od ostatních, zruší Nejvyšší soud rozhodnutí jen v této části; zruší-li však, byť i jen zčásti výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Současně zruší také další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí nebo jeho zrušenou část obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Ustanovení § 261 se užije přiměřeně.*“ I zde existuje obdobná provázanost jednotlivých ustanovení § 265i až 265m trestního řádu).

26. Ani výklad prosazovaný Nejvyšším soudem v usnesení č. j. 3 Tdo 840/2020-8413 podle názoru čtvrtého senátu není nesporný, a to již pro upozadění systematické provázanosti právní úpravy odvolacího (či dovolacího) řízení, kdy nelze jednotlivá ustanovení stavět „vedle sebe“, jak to činí rovněž citované nálezy. Nicméně argumenty ve prospěch ústavnosti do nedávné doby zachovávaného výkladu uvedených ustanovení (nejen v judikatuře, nýbrž i v odborné literatuře) převažují.

27. Klíčovým je v tomto směru zejména § 256 trestního řádu a jeho výklad v kontextu všech dalších relevantních ustanovení pod nadpisem „Rozhodnutí odvolacího soudu“, zejména § 257 až 259 trestního řádu (viz již sub 20 až 24). Je-li z něj Nejvyšším soudem činěn závěr, že odvolání je nutné posuzovat zásadně jako celek a že toto ustanovení se aplikuje pouze při zamítnutí odvolání jako celku, jde o závěr dovozený gramatickým a systematickým výkladem textu trestního řádu, který ale nepředstavuje jediný možný ústavně konformní výklad daného ustanovení spojený s ústavními „benefity“ uvedenými sub 12 a 13. Proto nově uplatněný alternativní výklad v odkazovaných nálezech spojený s důrazem na princip právní jistoty (jehož *sedes materiae* je ovšem v čl. 1 odst. 1 Ústavy), jímž by Ústavní soud prostřednictvím použití čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny dovedl povinnost soudů zamítnout zvláštním výrokem i pouhou část odvolání, nelze označit za výklad, kterému bylo třeba (a možno) obětovat systematicky provázanou a na sebe postupně navazující úpravu řízení a rozhodnutí o odvolání, popř. dovolání v trestním řízení. Aby mohl Ústavní soud dospět k závěru, že má převážit výklad (srov. čl. 83 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy *in fine*), který vychází z jiného přístupu (ustanovení trestního řádu stavěná „vedle sebe“, nikoli ve vzájemné návaznosti a propojení v důsledku celistvě chápaného trestního řízení v konkrétní věci), musel by prokázat, že postup soudů přinejmenším snižuje úroveň ochrany buď základních práv a svobod obviněných anebo jiného ústavou chráněného principu. Tak tomu však v dané věci podle Ústavního soudu není a dostatečný důvod pro zásah do ustálené judikaturní praxe (tedy rovněž hledisko právní jistoty) zde není dán.

28. Princip právní jistoty, který citované nálezy zmiňují a který je měřen požadavkem chování veřejné moci respektujícím (majícím v úctě) práva člověka a občana, nepochybně patří mezi principy chráněné ústavním pořádkem a právním řádem jako celkem. Nicméně jeho ochrana, zvláště je-li dovozena způsobem, který pomíjí provázanost a specifickou právní úpravu řízení ve věcech odvolání, popř. dovolání v trestních věcech, musí reflektovat zejména materiální rozměr základních práv a svobod. Právní jistotou pak lze obtížně z hlediska obecného argumentovat tam, kde existují ustálená judikatura a výklad, které respektují zvláštnosti trestního řízení. Proto je namístě závěr, který je v souladu s požadavkem, aby bylo trestní soudnictví vykonáváno podle obecného požadavku čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy v případech, mezích a způsobem, který trestní řád stanoví. Již s ohledem na problém incidentní retrospektivity judikaturního odklonu je třeba zásahy do výkladu práva (zejména pak v trestním řízení) vážit, nestojí-li vůči nim závažné argumenty. Takovým může jistě být porušování základních práv a svobod stran trestního řízení, a to nejen obviněných, nýbrž i poškozených. Jinak řečeno, lze obtížně akceptovat narušení stability práva a jeho výkladu (právní jistoty) pouze na základě argumentu potřeby stability práva a jeho výkladu, tedy opět argumentem právní jistoty.

29. K argumentaci právní jistotou je třeba pouze poznamenat, že vzhledem k mnoha různým koncepcím právní jistoty chápané např. jako bezpečnost osob skrze právo (zvažována po 2. světové válce při přípravě nové ústavy) jako stabilita, jako jistota

v právu ve smyslu vertikálním a horizontálním, lze právní jistotu jinak chápat ve vztazích veřejného práva (chování veřejné moci) a jinak ve vztazích soukromého práva. Stejně tak Ústavní soud nehodlá vstupovat na pole poznatelnosti právní jistoty z hlediska objektivního (zda existuje nezávisle na přesvědčení subjektu) nebo jen ve smyslu subjektivním (respektování přesvědčení jedince, že právě tak bude právo vyloženo a použito). Navíc i v právním státě může být pojetí právní jistoty odlišné v závislosti na tom, stojíme-li na koncepci právního státu ve formálním smyslu (*např. lex dura sed lex*), nebo i na jeho hodnotovém základu, bez kterého ona *lex* nemůže být *dura*, nebo nemůže být za *lex* ani uznána (právní jistota ve formálním a materiálním smyslu).

30. Z hlediska úlohy Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti má ústavněprávní ochrana principu právní jistoty své nezastupitelné místo tam, kde se fakticky projeví v právním postavení dotčené osoby. Nelze však odhlížet od skutečnosti, že argumentace právní jistotou má různý dopad v různých oblastech regulovaných právem. Zvláštní podobu a význam má v trestním právu (pravidla dokazování, zásada presumpce nevinny a pravidlo *in dubio pro reo*, zákaz retroaktivity, transparentnost a předvídatelnost aplikace práva, přístup k právu, zásada *rei iudicatae*, zásada *ne bis in idem*). Pro subjekty trestního práva je z hlediska právní jistoty klíčovou možností rozpoznat, zda určité jednání je dovolené, možné, zakázané či přikázané, chráněné. V posuzované věci pak jde o to, jaké následky právního podání (odvolání, dovolání) může zejména obviněný očekávat a co je třeba v něm uvést, aby byla dána požadovaná odpověď (reakce veřejné moci).

31. Ústavní soud při ochraně tohoto principu tedy sleduje, zda se v dané konkrétní věci projeví ve zlepšení právního postavení stěžovatele, resp. zda neposkytnutím takové ochrany dochází k reálnému zhoršení jeho postavení, tedy k tzv. zásahu do základních práv a svobod v materiálním smyslu [srov. *např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3108/08 (U 9/52 SbNU 821)*; obdobně *např. stanovisko pléna ze dne 3. 12. 1996 sp. zn. Pl. ÚS-st. 3/96 (ST 3/7 SbNU 40)*]. Formalizováním ochrany tohoto principu nejen k žádnému posílení ochrany základních práv a svobod nedojde, nýbrž naopak může mít takový postup negativní následky na úroveň ochrany jiných základních práv a svobod.

32. Podle Ústavního soudu nelze přisvědčit názoru, že by stanovením povinnosti (po vzoru civilního procesu, jak se toho domáhá stěžovatel argumentující přítomnou potřebou, aby hlavní procesní instituty v českém soudnictví byly vykládány jednotně) vypořádat se zvláštním výrokem soudu (rozhodujícím o opravném prostředku) s každým výrokem napadeným opravným prostředkem došlo k reálnému posílení ochrany práv obviněných. Splní-li trestní soud svou povinnost vypořádat se zevrubně a srozumitelně s argumentací obviněného v odůvodnění svého rozhodnutí, je požadavek promítnutí těchto úvah do zvláštního výroku pouze formalistickým posílením ochrany práv obviněného. Jinak řečeno, právní postavení obviněného není prosazováním takové povinnosti nikterak reálně posíleno.

33. Obviněný v takové situaci není podle Ústavního soudu v nejistotě o závaznosti a vykonatelnosti soudních rozhodnutí v jeho věci, neboť rozhodnutí odvolacího (příp. i dovolacího) soudu tvoří z hlediska vykonatelnosti s rozhodnutím soudu prvního stupně jeden celek (viz i častou formulaci „rozsudek okresního soudu ... ve znění rozsudku krajského soudu...“). To platí zvláště, když odvolací či dovolací soud rozhodl napadeným rozsudkem o trestu nebo o náhradě škody, když tyto výroky jsou

bezprostředně závislé na tom, že byl shledán jako správný výrok o vině (srov. i § 258 odst. 2 a § 265k odst. 2 trestního řádu). Jinak řečeno, bez něj nemohou existovat, takže nelze např. uložit trest, neshledal-li by odvolací soud či dovolací soud nedůvodnými námitky proti výroku o vině a v důsledku toho správným výrok o vině.

34. V dovolacím řízení navíc trestní řád vyžaduje povinné zastoupení obhájcem, napomáhajícím obviněnému splnit všechny požadavky pro uplatnění tohoto mimořádného opravného prostředku. Existuje-li ve výjimečných případech pochybnost o schopnosti obviněného náležitě se hájit (čehož je jistě prvkem schopnost pochopit, o čem a jak soudy rozhodují), musí takový obviněný mít obhájce i ve zbytku trestního řízení (§ 36 odst. 2 trestního řádu). Právní úprava trestního řízení tedy obsahuje mechanismy kompenzující mimořádné individuální problémy s ochranou principu právní jistoty o obsahu soudy vydaných rozhodnutí.

35. Nelze však přehlédnout, že oproti tomu zachování právního názoru v citovaných nálezech přináší několik důsledků oslabujících ochranu základních práv a svobod anebo ústavněprávních principů. Jak argumentuje Nejvyšší soud, přísné prosazování této praxe povede k prodlužování řízení v rozporu s čl. 38 odst. 2 Listiny (a s ním spojenou zásadou hospodárnosti řízení). Jak vyplývá z výše citovaného (viz sub 13) usnesení Nejvyššího soudu, dochází k omezení tohoto práva bez dostatečného legitimního materiálního důvodu.

36. Totéž se týká i ochrany principu právní jistoty v procesním smyslu (předvídatelnost postupu rozhodování) i v materiálním smyslu (předvídatelnost výsledku). V případě některých rozhodnutí (rozhodnutí odvolacího soudu nebo např. výrok dovolacího soudu týkající se náhrady škody), která by byla pro rozpor s překonanou praxí zrušena a vrácena, dochází rovněž k „prolamování“ jejich právní moci a vykonatelnosti, čímž je (z čistě formálních důvodů) znejistěno právní postavení účastníků řízení včetně dopadu na třetí osoby. Nelze nevidět, že právní moc a vykonatelnost rozhodnutí se netýká pouze obviněného (a státního zástupce), nýbrž i dalších osob, zejména poškozených (v některých případech zvláště zranitelných obětí), ač ochrana jejich právního postavení a subjektivních práv je tímto způsobem „odložena“, ve výjimečných případech (např. smrti obviněného) dokonce zpochybněna. Jde tedy o hrozbu reálného dopadu na právní postavení účastníků trestního řízení, kterému by se vždy nedalo při následování právního názoru v citovaných nálezech vyhnout, popř. jej předvídat. Naopak možnost domoci se procesních práv v trestním řízení využíváním opravných prostředků není z hlediska podstaty a smyslu práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny přímo a nevyhnutelně dotčena.

37. Jde-li o případné porušení práv vyplývajících z čl. 40 odst. 1 Listiny, není rozsah těchto práv (jeho extenze) změnou překonané praxe nikterak dotčen. Každý odsouzený má právo na jednoznačný, přezkoumatelný výrok o jeho vině a na zevrubné vypořádání jeho námitek k (ne)správnosti a (ne)zákonnosti tohoto výroku v odůvodnění rozhodnutí soudu. Ani z tohoto ustanovení Listiny nelze dovodit, že by odvolací (popř. dovolací) soud měl povinnost zvláštním výrokem zamítnout podané opravné prostředky v otázce viny, o níž již bylo podle jeho názoru správně rozhodnuto soudem nižšího stupně, což by navíc podle okolností případu zpochybňovalo výsledek řízení v jeho základě před nalézacím, popř. odvolacím soudem.

V. Závěr

38. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že porušením ústavních práv obviněného, popř. jiných osob s oprávněním podat opravný prostředek není, je-li na jeho nedůvodné odvolací (resp. dovolací) námitky reagováno toliko v odůvodnění soudního rozhodnutí. Úroveň ochrany jejich ústavních práv takový postup nesnižuje. Ústavní soud tak konstatuje, že porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny ve spojení s jejím čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.

39. S ohledem na shora uvedené důvody se toto stanovisko vztahuje i na ústavní stížnosti Ústavnímu soudu již podané, o nichž nebylo dosud rozhodnuto.

V Brně dne 10. května 2022

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu